

באר יעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

גליון מ"ז

ראש השנה תשפ"ד

תקיעות מעכבות זו את זו

שיעור התקיעות מן התורה ✦ סדר התקיעות במלכויות זכרונות ושופרות ✦ טעם אלו שנהגו לתקוע במלכויות תשר"ת ובזכרונות תש"ת ובשופרות תר"ת ✦ תקיעת סדר אחד או שני סדרים בלבד ✦ שמיעת חלק מהתקיעות מצד חצי שיעור ✦ ספיקא דאורייתא באופן שבוודאי לא קיים המצוה עדיין ✦ בעיר אחת תוקעים שלש סדרים ובעיר אחרת סדר אחד אך מברכים

שיעור התקיעות מן התורה

במשנה

(ראש השנה לג): 'סדר תקיעות שלש של

שלש שלש' היינו, שמעיקר הדין צריך לתקוע בראש השנה שלש פעמים תקיעה תרועה ותקיעה, אחת במלכויות ואחת בזכרונות ואחת בשופרות.

מדברי הגמרא (שם לד.) מתבאר, שיש בזה שלש שיטות תנאים, לדעה אחת כל שלושת

הסדרים - שהם תשע תקיעות - הם חיוב מן התורה, לדעה שניה מן התורה די בסדר אחד של שלש, וחכמים הוסיפו עוד שני סדרים של שלש, ולדעה שלישית מן התורה מחויב בשני סדרים - שהם שש תקיעות, וחכמים הוסיפו עוד סדר אחד של שלש.

עוד מבואר שם, שמאחר שנחלקו בגדר 'תרועה' האמורה בתורה, אם הוא קול גניחה כשברים, או יללה הנקראת בלשוננו תרועה,

או שניהם יחד כשברים תרועה, לכן תיקן רבי אבהו לתקוע 'תשר"ת תש"ת תר"ת' שלש פעמים, אחת במלכויות ואחת בזכרונות ואחת בשופרות^א, נמצא שתוקעים מספק שלשים קולות^ב.

סדר התקיעות במלכויות זכרונות ושופרות

התוספות (לג: ד"ה שיעור) מביאים, שהמנהג הוא לתקוע בתקיעות דמיושב שלשים קולות, דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת כנ"ל, אבל

אחת במעומד ואחת במיושב, ולכן תוקעים שלשים קולות גם קודם תפילת מוסף. עוד מובא בתוספות (לג: ד"ה שיעור) בשם הערוך, שנהגים לתקוע שלשים קולות גם בתפילת הלחש, ועוד עשרה קולות אחר התפילה. נמצא שתוקעים בסך הכל מאה קולות, והם כנגד מאה הקולות שיבא אמו של סיסרא (שופטים ה, כח), שמשם לומדים על מהותו של ה'תרועה'.

מקום היו נוהגים באופן אחר של תרועה, וכדי שלא יהא נראה להדיסויות כמחלוקת תיקן שכולם יתקעו באופן שזה. ועוד חזון למועד להאריך בביאור הדברים בעזרת השם.

(ב) עוד מבואר בגמרא (שם טו:), 'למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן'. מבואר, שתוקעין פעמיים כל סדר התקיעות,

(א) בפשוט טעם התקנה של רבי אבהו הוא מספק, שאין ידוע מהי תרועה האמורה בתורה. וכן מבואר בתוספות (ראש השנה לג: ד"ה שיעור) וברמב"ם (הל' שופר פ"ג ה"ב). אך בתשובת רב האי גאון (מובא בראש השנה פ"ד ס"י, ועוד ראשונים) תמה, אטו עד רבי אבהו לא תקעו כדן, ולכן ביאר שלמעשה יוצאים מן התורה בכל אחד מסוגי התרועות, ומה שתקן רבי אבהו לתקוע כך, הוא כדי להשוות מנהג כל המקומות, שבכל

פנינים

'בל תוסיף' כשתוקע להוציא אחרים

זאמנו לענין בל תוסיף (ובעצם דברי המרדכי, שלכאורה הוא דלא כירושלמי (מגילה פ"ב ה"ג) שאין בן עיר מוציא בן כרך, ראה מה שכתבנו בבאר יעקב ח"א פורים).

שורש המחלוקת בזה נראה, שנחלקו בגדר ערבות, האם המברך להוציא אחרים משום ערבות נעשה כבר חיובא ממש. ורבי עקיבא איגר לשיטתו שדין ערבות אין פירושו שנעשה בר חיובא, אלא שיכול להוציא את השני מדין ערבות אף שהוא עצמו אינו מחויב בדבר, שכן מוכח מדבריו בהגהות על השו"ע (או"ח סי' רע"א), שהוכיח שיש ערבות מאנשים לנשים ממה שמבואר בברכות (מה). ששמעון בן שטח הוציא בברכת המזון את ינאי מלכא ומלכתא, ולא רצה לומר כמו שכתב הצ"ח (ברכות כ:), שמאחר שהוציא גם את ינאי שלגביו שייך דין ערבות היה נחשב למחויב בדבר, ושוב היה יכול להוציא גם את המלכה, אף על פי שאין אצלה דין ערבות. הרי מוכח שלרבי עקיבא איגר לא נעשה בר חיובא בערבות.

וכן מוכח עוד ממה שכתב (הגהות שו"ע, או"ח סי' ריט) לענין הנפסק בשו"ע (שם סעי' ד) שהשומע ברכת הגומל מאחר אינו יוצא אלא אם עונה אמן, וכתב רבי עקיבא איגר שהוא הדין לכל ברכת המצוות, שבאופן שאין המברך מחויב ברכה זו כיון שכבר יצא ידי חובתו, לא יצא השומע אלא אם כן ענה אמן. והוא גם כן לשיטתו, שבוזה שיכול להוציא אחרים עדיין אינו נעשה בר חיובא ממש. (וראה פרי מגדים סי' רי"ג מש"ז ס"ק ג, ואבני נזר או"ח סי' מ אות ה).

ולכן דעת רבי עקיבא איגר שכשתוקע רק כדי להוציא אחרים נחשב כעבר זמנו לענין בל תוסיף, שמה שיכול להוציא אחרים אינו עושה אותו כבר חיובא, ומאידך דעת החתם סופר שבוזה ששייך בו ערבות לאחרים נעשה כבר חיובא ממש, ולכן נחשב בזמנו. וראה מה שכתבנו בזה עוד בבאר יעקב (ח"א יתרו, ח"ב כי תבא).

בראש השנה (טו-טז): 'למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן'. והקשו התוספות (ע"ב, ד"ה ותוקעים) שהרי עובר על בל תוסיף. וכתבו שם: 'וכי תימא כיון שכבר יצא הוה ליה שלא בזמנו שאינו עובר עליו בבל תוסיף, הא אמרינן בסוף ראוהו בית דין (שם כח:), כיון דאילו מתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר מברך להו, הכא נמי אי מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר תקע להו', (אמנם ראה תוספות שם כח: ד"ה ומנא שנסתפקו אם נחשב 'בזמנו' מחמת זה). ותירצו, שאין בל תוסיף בעשיית מצוה שתי פעמים, עיין שם.

ביחודשי רבי עקיבא איגר (שם טז:), תמה על מה שהוכיחו מברכת כהנים לענין תקיעת שופר שנחשב בזמנו, מה ענין זה לזה, והרי בברכת כהנים אינו מוציא אחרים ידי חובה, אלא עושה מצות עצמו אצל ציבור אחר, לכן נחשב לא עבר זמנו, אבל בתקיעת שופר כשהוא תוקע לציבור אחר זה רק כדי להוציא אחרים, שהוא כבר יצא ידי חובתו, ואם כן הרי זה בל תוסיף שלא בזמנו. אך בשו"ת **חתם סופר** (או"ח סי' קסז) כתב שאדרבה בברכת כהנים אין מצות עשה על הציבור להתברך לרוב הפוסקים, אבל בתקיעת שופר כיון שכל ישראל ערבים זה לזה, ואף על פי שיצא מוציא, ודאי עושה מצוה כשתוקע להוציאם.

ומדברי המרדכי (מגילה סי' תשעה) מוכח כסברת החתם סופר, שהמרדכי הקשה מה הטעם שאין קורין את המגילה בחוץ לארץ גם ב"ד וגם בט"ו מספיקא דיומא, ככל המועדים שנהגים בחוץ לארץ שני ימים מחמת ספיקא דיומא. ותירץ בתירוצו השני: 'אי נמי יש כאן משום בל תוסיף, דהא זמניה הוא, אי מתרמי ליה מבני מוקפיין חומה והיה יכול להוציאם ידי חובתו'. מפורש בדבריו, שאף באופן שאינו מקיים מצות עצמו, אלא מוציא אחרים, גם כן נחשב

בתקיעות דמעומד בסדר התפילה תוקעים במלכיות 'תשר"ת', ובזכרונות 'תש"ת', ובשופרות 'תר"ת'. נמצא שאין תוקעים אלא עשר קולות בתקיעות דמעומד. אך התוספות חולקים על מנהג זה, שהתקיעות סותרות זו את זו, שאם תרועה היינו גניחה ויללה יצא רק במלכיות ולא בזכרונות ושופרות, ואם תרועה היא רק גניחה יצא רק בזכרונות, ואם היא רק ללה יצא רק בשופרות.

ולכן כתבו שהיה ראוי לתקוע בין במלכיות בין בזכרונות ובין בשופרות 'תשר"ת תש"ת תר"ת', כדי לצאת את ספיקו של רבי אבהו מהי תרועה, ורק כאשר תוקעים כך בכל סדר וסדר, נמצא שודאי תקעו כדן בכל אחד ואחד. ובשם רבינו תם כתבו לתקוע גם בזכרונות ושופרות רק 'תשר"ת', שבזה ודאי תקע 'תרועה' של התורה כדן. ואף שיש בזה חשש הפסק, שאם שברים היא היא התרועה האמורה בתורה, הרי הפסיק ב'תרועה' בין השברים לתקיעה האחרונה, וכן להיפך, אבל מכל מקום מאחר שכבר תקע כסדר בתקיעות דמיושב, אפשר להקל לתקוע כסדר הזה בתקיעות דמיושב, כדי שלא לשנות מהמנהג יותר מדי.

טעם אלו שנהגו לתקוע במלכיות תשר"ת ובזכרונות תש"ת ובשופרות תר"ת

אך התוספות כתבו שם ליתן טעם על המנהג האמור, לתקוע במלכיות תשר"ת ובזכרונות תש"ת ובשופרות תר"ת, 'דסבר לה כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתיים מדברי סופרים, וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים, לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפילה אלא ספיקא דאורייתא'. היינו שלפי הדעה שרק סדר אחד הוא מן התורה ושני הסדרים האחרים אינם אלא מדרבנן, נמצא שמן התורה ודאי יצא, שהרי ממה נפשך אחד מן הסדרים היה כדן, או של מלכיות או של זכרונות או של שופרות, ובפרט שבתקיעות דמיושב הרי תקעו את כל השלשים הקולות.

אמנם בפשטות אין הכרח מדברי התוספות שאכן נקטו להלכה כשיטה זו, שסדר אחד הוא מן התורה ושנים מדרבנן, שבפשטות לא כתבו כן אלא כצירוף, ועיקר הטעם בזה הוא משום שכבר תקעו שלשים קולות בתקיעות דמיושב. ואכן הרי"ף (שם י) הביא מנהג זה להלכה, ולא הזכיר כלל שיטה זו שרק סדר אחד הוא מן התורה, אלא כתב שאף שמן הדין היה צריך לתקוע גם בברכות כסדר שתוקעין במיושב, 'אלא כיון שהברכות אין מעכבות את התקיעות, הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין, ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר ברכות פעם אחת, שלא להטריח את הצבור'. הרי שעצם הענין שלא להטריח את הציבור די בכך שלא לתקוע ככל סדר התקיעות, מאחר שכבר תקע הכל במיושב.

תקיעת סדר אחד או שני סדרים בלבד

וכבר הארכנו במקום אחר (באר יעקב ח"א, ראש השנה) לדון, באופן שאינו יכול לתקוע כל הסדרים, האם מקיים מצוה בזה שתוקע לפחות סדר אחד. שבגמרא (שם) מבואר שתקיעות מעכבות זו את זו, ואם כן אם מחויב מן התורה בשלש סדרים - תשע תקיעות, ואינו יכול לתקוע אלא שלש או שש, לכאורה לא קיים כלום, שכן התקיעות מעכבות זו את זו, והרי אינו יכול לתקוע את כולם. וכן כתב הנו"ד **ביהודה** (מהדור"ק אר"ח סי' מא).

אולם בספר **אש דת** (דאברין, סדר תקיעות א: ד.) העלה צד מחודש לומר, שאין שלשת הסדרים מעכבין זה את זה כלל, ואף אם כולם מן התורה. ולא נאמרו תקיעות מעכבות זו את זו אלא לענין תקיעה ותרועה, שאין תקיעה בלא תרועה, וכן להיפך, וכפי שכתבו התוספות (שם) שאם אינו יודע לתקוע תקיעה או תרועה אינו תוקע כלל. והטעם בזה שהסדרים אין מעכבין זה את זה הוא, משום שלא נתנה התורה דין אחד של תקיעת תשע קולות, אלא שלשה דינים נפרדים של שלש תרועות - ותקיעה לפנייה ולאחריה, שכן שלשת הסדרים נלמדים משלשה פסוקים שונים, שהתורה ציותה קודם על תקיעת שלש קולות, ואחר כך הוסיפה עוד שלש ועוד שלש, ולכן גם אם אינו יכול לתקוע אלא סדר אחד, אין שאר הסדרים מעכבים.

והגאון רבי **יוסף שלום אלישיב** (הערות על ראש השנה, לד:.) נקט בפשיטות, שלכל שלש שיטות תנאים הנ"ל בשיעור תקיעות דאורייתא, נאמר הדין שיעכבו התקיעות דאורייתא אלו את אלו. שלשיטה שכל התשעה קולות מן התורה, אם כן כל שאינו תוקע את כל התשע לא קיים כלום. ולשיטה ששתי סדרים מן התורה, כל שיכל לתקוע שש תקיעות יתקע, ובכך יקיים לפחות כל התקיעות דאורייתא, אך בפחות מששה קולות לא יתקע, שלא מקיים כלום. ולשיטה שמן התורה די בשלשה קולות, כל שיכול לתקוע פעם אחת תר"ת יתקע.

ולשיטה זו - שמן התורה די בשלש קולות - ודאי צריך לומר כמו האש דת הנ"ל, שמה שאמרו שתקיעות מעכבות זו את זו, אין הכוונה שסדר אחד מעכב את חברתו, אלא שהתרועה ושני התקיעות שעמה מעכבות זו את זו.

שמיעת חלק מהתקיעות מצד חצי שיעור

אמנם מצד אחר יש לדון לכאורה שצריך לשמוע גם חלק מהתקיעות, לפי דעות הסוברים (ראה מחזיק ברכה סי' תעה; מהר"ט אלגאזי בכורות פ"ה אות פא; שבות יעקב ח"ב סי' יח) שכמו שיש איסור מן התורה בחצי שיעור של איסור (ראה יומא עג: רמב"ם הל' שבייתת עשור פ"ב ה"א), הוא הדין כשמקיים חצי שיעור של מצוה יש בזה משום קיום מצוה. ואם כן יש לדון שגם אם אינו יכול לתקוע את כל התקיעות, ולא יוצא ידי עיקר

חובת תקיעת שופר, מכל מקום יש לתקוע לפחות חלקם מצד חצי שיעור.²

ובשו"ת **ספר יהושע** (פסקים סי' כד) אכן הביא ראייה מזה שתקיעות מעכבות זו את זו, שמשמע כאמור שאין לתקוע חלק מהתקיעות אם אינו יכול לתקוע את חלקם, שמוכח מכאן באמת שבקיום מצוות לא שייך חצי שיעור, אלא כל שאינו מקיים את כל שיעור המצוה כאילו לא עשה כלום.

אך יש לחלק, שבתקוע פחות ממנין התקיעות המחויב מן התורה אין הדבר נחשב לחצי שיעור של מצוה, אלא לחצי מצוה, שזה ודאי אינו כלום. וכמו המבשל פחות מבן דרוסאי בשבת, או העושה עקירה בלא הנהגה, שאין בזה משום חצי שיעור של איסור, אלא משום חצי מלאכה. וכן הביא **הש"ד חמד** (מערכת ח כלל יב) בשם ספר **דרך המלך**, עיין שם.⁷

והרב אלישיב (שם) מחלק בזה, בין שמיעת חלק מהסדרים, כגון שיכול לשמוע רק פעם אחת או פעמיים תר"ת, ואינו יכול לשמוע כל התשע קולות, שבזה יש לומר שאם שייך חצי שיעור בקיום מצוות, אם כן היה לו לשמוע לפחות סדר אחד או שתיים. אך בשמע חלק מתר"ת, כגון ששמע התקיעות ולא שמע התרועה, בזה ודאי נחשב הדבר לחצי מצוה ולא קיים כלל.

על כל פנים מאחר שבגמרא נקטו בפשיטות שתקיעות מעכבות זו את זו, משמע שגם אם שמע פעמיים תר"ת לא קיים כלום, אם כן יש ראייה לצד זה שאין חצי שיעור במצוות.

אלא שכתב להעיר שם, שעצם הראיה אינה מוכרחת כל כך, שיתכן שמה שאמרו שהתקיעות מעכבות, אין הכוונה שאינו מקיים שום מצוה בשמיעת חלק מהתקיעות, אלא שאינו בדרגה של קיום מצות עשה של תקיעת שופר, ואין הכי נמי שיש לו לשמוע לצאת על כל פנים מצד חצי שיעור. ולא נתכוונו בגמרא אלא להוציא ממצוות אחרות, שאם אינו יכול לקיים את כל המצוה, מקיים מצות עשה גמורה בקיום חלק ממנה, כדוגמת תפילין, שתפילין של יד אינן מעכבות כלל את של ראש או להיפך, ומקיים מצות עשה ממש בשל יד או בשל ראש לבד.

אך לפי האמור מהרב אלישיב עצמו, שלשיטה שמן התורה אינו מחויב אלא בסדר אחד של תר"ת, תקיעות מעכבות זו את זו הכוונה לשלשה קולות, בזה לכאורה ודאי אי אפשר לומר שמעכבות היינו שאינו מקיים מצוה גמורה, שכאמור בשמע חלק מתר"ת אינו חצי שיעור אלא חצי מצוה, שבזה אינו מקיים שום מצוה. ויש לעיין בזה.

ספיקא דאורייתא באופן שבוודאי לא קיים המצוה עדיין

שוב מצאתי בספר **בית יצחק** (חבר, שער

החלק הדאורייתא שבו. עיין שם.
 (ד) אם כי זה ודאי, שאין הדבר דומה לסוכה שהיא פחות משבעה על שבעה וכדומה, שבוה ברור שאין בזה משום חצי שיעור, שהרי אין עליה שם סוכה כלל, מה שאין כן בשופר, שאין החסרון בגוף קיום המצוה, אלא במנין התקיעות.

החייב דרבנן, שחכמים חייבו אותו לתקוע עוד סדר של שלש תקיעות, ועל כל פנים חייב זה יכול לצאת בתקיעת סדר אחד. עיין שם שדבר זה תלוי במה שדנו **האחרונים** (ראה טורי אבן ראש השנה כח: שם מגילה ד: מנחת חינוך מצוה לא אות יא; ועוד) האם שייך לקיים חלק המצוה מדרבנן בלי לקיים את

(ג) ובבאר יעקב (שם) הארכנו לדון לשמוע חלק מהתקיעות מצד אחר, שאף באופן שאינו יוצא ידי חובתו מן התורה, כגון לפי השיטה שמן התורה צריך לשמוע שני סדרים, והוא אינו יכול לשמוע אלא סדר אחד, עדיין יש לומר שיתחייב לשמוע על כל פנים סדר אחד, כדי לצאת על כל פנים את

הספיקות סי' לג) שדן בענין שמיעת חלק מהתקיעות. ותחילת דבריו בזה הם במה שכתב להוכיח שספק דאורייתא דוחה וודאי דרבנן, ממה שמבואר בראש השנה (לד.), 'שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין, מצוה בתוקעין יותר מן המברכין'. ואיתא שם: 'פשיטא, לא צריכא דהא ודאי והא ספק', היינו שיש לו ללכת למקום שיש ספק אם יוכל לשמוע שופר שהוא דאורייתא, ולא למקום שבוודאי יוכל לשמוע הברכות שחיובם מדרבנן. הרי מבואר שספק דאורייתא דוחה ודאי דרבנן.

ולכאורה יש לעיין בזה, לפי שיטת הרמב"ם (הל' כלאים פ"י הכ"ז; ועוד) שדין ספיקא דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, אם כן מדוע דוחה הספק דאורייתא שהוא גם דרבנן את הוודאי דרבנן. והבית יצחק רצה לחלק בזה, שדווקא אם הספק הוא בעצם המצוה דאורייתא, בזה סובר הרמב"ם שמן התורה לקולא, אבל כאן המצוה מוטלת עליו ודאי מדאורייתא, והספק הוא רק אם יקיים את המצוה, בזה גם לרמב"ם יש עליו חיוב להדר בכל מה שיוכל כדי לקיימו.

כעין חילוק זה שכתב הבית יצחק כתב גם השפת אמת (שם) בביאור דברי הגמרא שם.

שכל שבוודאי עדיין לא קיים את המצוה, מחויב לעשות הכל מן התורה שמא יקיים את המצוה אפילו מספק, ומה שספיקא דאורייתא מן התורה לקולא, הוא רק באופן שמוספק אם כבר קיים המצוה. ולכן גם לפי הרמב"ם יש לו ללכת למקום שיש ספק תקיעות ולא למקום שיש ודאי ברכות.

בעיר אחת תוקעים שלש סדרים ובעיר אחרת סדר אחד אך מברכים

אלא שהבית יצחק שם יצא לדון, לפי השיטה שרק סדר אחד הוא מן התורה והשנים האחרים מדברי סופרים, אם כן אם יש בעיר אחת מי שיכול לתקוע כל השלש סדרים, ובעיר אחרת יכול לתקוע רק סדר אחד אך גם מברכים. נמצא שמדאורייתא בכל אופן יצא ידי חובתו לשיטה זו, ואם כן יש לדון שיש לו ללכת למקום שמברכים, שאף ששניהם שוים, ששניהם דרבנן, מכל מקום יש לומר שעדיף שיעשה שתי מצוות ממצוה אחת, שמצות תקיעה היא מצוה אחת. ועיין שם שדן עוד מצד אחר, שבמקום שמברכים יש גם מצות תפילה וגם מצות הזכרת פסוקי מלכות זכרונות ושופרות, ויש כאן שני מצוות דרבנן, נגד מצוה אחת דרבנן של שופר.

שוב כתב הבית יצחק לחדש, שגם למאן דאמר שסדר אחד הוא מן התורה ושנים מדברי סופרים, אין הכוונה שהם רק מדרבנן, אלא משום שאין לו רמז במקרא קראו לזה 'דברי סופרים', וכמו שמצאנו (ראה קידושין כד:) שקראו להלכה למשה מסיני 'קנס חכמים', ואף שהוא דאורייתא, מאחר שאין לו רמז במקרא. ואף שכאמור התוספות כתבו במפורש שהוא דרבנן ממש, יש לומר שלא כתבו כן אלא לסניף בעלמא, כדי ליישב את המנהג שנהגו לתקוע תשר"ת במלכות תשר"ת בזכרונות ותשר"ת בשופרות, וכנ"ל.

והביא ראייה לזה ממה שאמרו שתקיעות מעכבות זו את זו, ונקט בכוונת הדברים שכל סדר התקיעות של תשעת הקולות מעכבות זו את זו לכל השיטות^ט, ואם נאמר שרק סדר אחד הוא מן התורה ושני הסדרים האחרים הם מדרבנן, מדוע יעכבו זו את זו, וכי בשביל שאין יודע לקיים מצוה דרבנן לא יעשה גם הדאורייתא. ודוחק לומר שבירייתא זו היא דווקא לפי השיטה שכל שלשת הסדרים מדאורייתא. ובהכרח שלכולי עלמא כל תשעת התקיעות הם דאורייתא. עיין שם מה שכתב עוד בזה.

הכי נמי שהתקיעות דרבנן אינן מעכבות את התקיעות דאורייתא.

(י) אמנם מה שכתב שם בתוך דבריו לחלוק על המגן אברהם (סי' תקצ"ה ס"ק א), ומביא בשמו שגם אם בעיר אחת יודעים רק סדר אחד יש לו ללכת יותר לשם משילך למקום שמברכים, וחולק עליו על פי האמור שאם שמע רק סדר אחד אינו יוצא ידי חובת תקיעת שופר, שכן מעכבות זו את זו, ולכן יש לו ללכת למקום שמתפללים. באמת המגן אברהם לא נתכוון לזה, אלא מה שכתב 'סדר אחד' כוונתו 'לתשר"ת' או 'תשר"ת' או 'תשר"ת', ולא לסדר של שלש קולות מתוך התשע קולות, וכפי שמוכח ממה שציין לדברי השולחן ערוך בסימן תקצ"ב (סעי' ב), ששם מדובר מענין זה, עיין שם.

אחד וודאי מברכים ובוודאי אין תוקעים, ובמקום השני ספק תוקעים ומברכים וספק אין עושים כלום. ואכמ"ל.

(ז) עיין שם שכתב לדיין כן מסוגית הגמרא שם, שתירצו שהחידוש הוא כשזה ודאי וזה ספק כנ"ל, ולא תירצו שכאן יכול לשמוע את כל התקיעות, ובמקום שמברכים אינו יכול לשמוע אלא חלק מהתקיעות. כמשמע מזה, שבאופן זה אכן יש לו ללכת למקום שמברכים.

(ח) וכעין מה שמצאנו ברמב"ם (הל' אישות פ"א ה"ב) שקרא לקידושי כסף 'דברי סופרים', אף שנלמד מן התורה. וראה בנושאי כלים שם.

(ט) ודלא כפי שהבאנו למעלה מהגר"ש אלישיב, שהכוונה דווקא לתקיעות דאורייתא כל שיטה לפי דעתו, ואין

(ה) עיין שם, שכתב כן גם לענין ספיקא דרבנן לקולא, שזה רק באופן שמוספק אם כבר קיים המצוה או לא, אבל אם בוודאי לא קיים את המצוה, אלא שמוספק אם יכול לקיים, צריך לעשות הכל מספק שמא יוכל לקיים. ולכן נוטה לומר, שביום טוב שני של חג, שולוב אינו אלא דרבנן, ועדיין לא נטל הלולב עד בין השמשות, מחויב ליטול, שכן וודאי לא קיים היום את המצוה עדיין, ולא שייך בזה ספיקא דרבנן לקולא. ודלא כהר"ן (סוכה כב: מופי ה"ף), אלא כדעת המגן אברהם (ס' תרנב סעי' א). עיין שם.

(ו) אולם עיין שם בהמשך דברי השפת אמת, שרצה לומר בדרך אחרת, שלעולם ספק דאורייתא וודאי דרבנן שוים הם, ויכול ללכת לאיזה מקום שרוצה. וכאן מדובר שבמקום

♦ תמצית השיעור ♦

- ✦ מעיקר הדין צריך לשמוע תשע תקיעות.
- ✦ מחלוקת תנאים כמה מהם דאורייתא, תשע או שש או שלש.
- ✦ ספק מהי תרועה, ולכן תיקן רבי אבהו לתקוע תשר"ת תשר"ת תשר"ת. הרי שלשים קולות.
- ✦ במלכיות זכרונות שופרות, לתוספות תוקעים בכל אחד תשר"ת תשר"ת תשר"ת, ולרבינו תם רק תשר"ת בכל אחד.
- ✦ היה מנהג לתקוע במלכיות תשר"ת
- ✦ בזכרונות תשר"ת ובשופרות תשר"ת. ובתוספות שזה על פי השיטה שרק סדר אחד מן התורה.
- ✦ לנוודע ביהודה כל התקיעות מעכבות זו את זו. לאש דת כל סדר בפני עצמו. והגר"ש אלישיב שתלוי לכל שיטה כמה תקיעות מדאורייתא.
- ✦ בספר יהושע הוכיח מתקיעות מעכבות שאין חצי שיעור במצוות. אך יתכן שנחשב חצי מצוה.
- ✦ הגריש"א מחלק בזה בין שמיעת חלק מהסדרים או חלק מתשר"ת. וגם יתכן כוונת הגמרא שאינו מעיקר המצוה.
- ✦ ספק תקיעות בעיר אחת וודאי ברכות בעיר אחרת, הולך לספק דאורייתא. וגם אם ספק דאורייתא מן התורה לקולא.
- ✦ בית יצחק דן כשבעיר אחת תוקעים תשע, ובאחרת שלש ומברכים. ורצה לומר שמא לכולי עלמא כל הסדרים דאורייתא, וילך למקום של תשע.

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שוה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 053-314-4155

ברכת תקיעת שופר לנשים

אך לדעת רבינו תם (הובא בראש השנה פ"ד ס"י) שעיך המצוה היא התקיעה ולא השמיעה, ולכן מברכים 'על תקיעת שופר', נמצא ששמיעת שופר אינה אלא מדין שומע כעונה, ויש לתמוה באמת במה שונה הברכה מהתקיעה, ואם לענין הברכה לא שייך יצא מוציא לנשים, אם כן לכאורה הוא הדין לענין התקיעה, לא יוכל האיש להוציא את האשה בתקיעת שופר. ואכן בשו"ת **אבני נזר** (או"ח ס"ו) נשאר בצריך עיון על הרמ"א שפסק לחלק בין הברכה לתקיעה.

ולכאורה היה נראה שצריך לומר, שלענין עצם התקיעה אין צריך לבוא לדין ערבות ושומע כעונה, אלא אף אם המצוה היא התקיעה, והוא כבר יצא ידי חובת התקיעה, די בזה שהוא בר חיובא בכדי שיוכל השני לצאת ממנו, ואף אם התוקע עצמו אינו יוצא, שהרי אין כאן דיבור, אלא תקיעה בעלמא, ויתכן שבוה אין צריך לכל דיני שומע כעונה. ולכן אף האשה שאינה מחויבת בדבר, ולא שייך בה דין ערבות יכולה לצאת ידי חובת התקיעות. מה שאין כן הברכה, שלא שייך להוציא את האחר בברכה אלא מטעם שומע כעונה ומדין ערבות, ולכן באשה שאינה מחויבת בדבר, ולא שייך דין ערבות, שאינו ערב בעדה, שהרי כלל אינה מחויבת, אינו יכול להוציאה בברכה, וצריכה לברך בעצמה.

והנה, דעת הגאונים (ראה רש"י ברכות מ"ח. ד"ה עד) היא, שלא אמרו אף על פי שיצא מוציא אלא במצוה דרבנן, אבל במצוה דאורייתא כל שיצא אינו מוציא את חבירו. (ראה מה שכתבנו בזה בבאר יעקב ח"ב, כי תבא). וכתב **השאנת אריה** (סי' יג), שלדעתם אם כבר יצא ידי חובת תקיעת שופר אינו יכול לתקוע להוציא את חבירו בתקיעות דאורייתא, אלא בתקיעות דרבנן. אך לפי מה שכתבנו שיתכן ששונה תקיעת שופר ממצוות שבדיבור, שבוה אין צריך לדיני שומע כעונה, יתכן לומר שאף לדעת הגאונים יכול להוציא את חבירו גם בתקיעות דאורייתא. ויש לעיין בכל זה.

ואם נאמר כדעת הרמב"ם שעיך המצוה היא השמיעה, פשוט הדבר שאין כאן מקום לדברי הגאונים הנ"ל, שהרי לפי הרמב"ם בוודאי אין צריך כלל לדיני שומע כעונה כנ"ל, שהרי מקיים את המצוה בעצמו על ידי שמיעתו, ובוודאי יכול לשמוע גם את התקיעות דאורייתא, אף אם התוקע כבר יצא ידי חובתו.

קיימא לן כדעת הרמ"א (או"ח ס' תקפט סעי' ו) שנשים מברכות על תקיעת שופר. אלא שהרמ"א הוסיף לומר, שמכל מקום יברכו הנשים בעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן - אם כבר יצאו ואין תוקעין רק לנשים'. היינו, שאף שבכל המצוות הכלל הוא שאף על פי שיצא מוציא, ויכול לברך כדי להוציא את האחר במצוה אף שהוא עצמו כבר יצא ידי חובתו, מכל מקום בתוקע לנשים שאינן מחויבות בדבר, אף שהן עצמן יכולות לברך כנ"ל, מכל מקום התוקע לא יברך בשבילן, אם הוא עצמו כבר יצא ידי חובתו.

הריטב"א (ראש השנה כ"ט): הביא שתי דיעות בדבר זה. שבתחילה כתב כפסק הרמ"א, שהמוציא את האשה במצוה שהזמן גרמא אינו מברך, שמאחר שאינה מחויבת במצוה אלא רשות הוא לה, הרי זה כברכת הנהנין שאם יצא כבר אינו מוציא. אך הביא שיש אומרים, שיכול לברך להוציא את האשה אף שכבר יצא, מאחר שאינו רשות גמור, שכן יש בזה צד מצוה, ואינו דומה לברכת הנהנין. ומסיק, שהראשון נכון יותר. והוא כפסק הרמ"א.

אולם יש לעיין לפי דברי הרמ"א, שאין אומרים 'צא מוציא' כאשר בא להוציא את מי שאינו מחויב בדבר, אם כן יש לעיין גם לענין עצם התקיעה, שכמו שאינו יכול לברך בשביל האשה, גם כן לא תועיל תקיעתו להוציא את האשה, שכן לא שייך יצא מוציא בדבר הרשות, והאשה אינה מחויבת בדבר אלא רשות הוא לה, ואילו הרמ"א כתב שהאיש יכול לתקוע להוציא את האשה, ורק לברך בשבילה אינו יכול. (וגדולה מזו כתב **השאנת אריה** סי' קד, שעדיף שתשמע האשה את התקיעות מהאיש, מאשר שתקע לעצמה, או שתשמע את התקיעות מאשה אחרת. עיי' שם).

אמנם, אם נאמר שגדר מצות תקיעת שופר הוא השמיעה ולא התקיעה, וכדעת הרמב"ם (הל' שופר פ"א ה"א), פשוט הדבר שיכול לתקוע בשבילה אף שאין כאן דין יצא מוציא, שאם המצוה היא השמיעה אין צריך לבוא כאן לכל דיני שומע כעונה, שאין האשה יוצאת מהתוקע, אלא היא יוצאת ידי חובתה בעצמה על ידי שמיעתה. [ומכל מקום צריך לשמוע שופר דווקא מבר חיובא, והשומע מפי חרש שוטה וקטן לא יצא ידי חובתו, כמפורש במשנה (ראש השנה כ"ט). משום שצריך שתהיה שמיעה מתקיעה של בר חיובא. וראה בשו"ת **אבני נזר** (או"ח ס"י מ; שם ס"ח תמ"ב) מה שהאר"ך בביאור הענין].

חצי עבד להוציא את עצמו בתקיעת שופר ובשאר מצוות

באה גם מכת העבדות. מה שאין כן בסוכה, שהישיבה אינה באה מכת כל גופו, אלא כל שצד החירות יושב בסוכה לא איכפת לן מצד העבדות. ולפי טעם זה אף אם המצוה בתקיעת שופר הוא התקיעה ולא השמיעה, מכל מקום יש חסרון בתקיעה של חצי עבד, מאחר שהתקיעה באה גם מכת העבדות.

לפי הנ"ל יש לעיין מה דינו של חצי עבד בנטילת לולב, ששם אכן המצוה אינה השמיעה כמו בשופר, אך מכל מקום הנטילה נעשית מכת כל גופו וגם מכת צד העבדות. ובפשוט גם בנטילת לולב חייב, ויוצא ידי חובתו בנטילתו. וראה מה שכתב בזה **הצפנת פענח** (על הרמב"ם הל' שופר פ"ב ה"ג; שו"ת ס"י קכד).

עוד יש לעיין במצוות שבדיבור שהזמן גרמא, כגון ספירת העומר שבפשוט היא מצוה עשה שהזמן גרמא (אבל בחי' הרמב"ם קידושין לד. כתב שספירת העומר היא מצוה שאין הזמן גרמא, וראה מה שכתבנו בזה בבאר יעקב ח"א פרשת כי תבא), האם חצי עבד צריך לשמוע דווקא מפי אחר, או שמא יוצא גם מפי עצמו, ואין חצי העבדות מעכב בעדו מלצאת. וכמו כן יש לעיין בברכת המזון שנשים ספק פטורות מן התורה, מה דינו של חצי עבד, האם מוציא את עצמו, על כל פנים באופן שמברך על אכילה שמחויב ברכת המזון מן התורה. [ובמנחת חינוך (מצוה תל א"ד) כתב לענין ברכת המזון שאינו מוציא את עצמו]. ולפי האבני נזר הנ"ל לא שייך ענין זה אלא בתקיעת שופר דווקא שמצוהה בשמיעה, אבל בשאר מצוות שבדיבור ודאי מוציא את עצמו. וראה עוד **בפרי מגדים** (או"ח ס' תרפ"ט מש"ז ס"ק ב). [וממה שפסק הרמ"א (סי' תרט סעי' ג) לענין מגילה שאינו מוציא את עצמו וצריך לשמוע מאחר, היינו משום שמצוה מגילה בנשים הוא השמיעה כדעת הבה"ג (ראה תוספות מגילה ד. ד"ה נשים)].

אף שחצי עבד וחצי בן חורין חייב בכל המצוות, גם במצוות עשה שהזמן גרמא שנשים ועבדים פטורים (ראה הגי' ד, אך ראה ירושלמי גיטין פ"ד ה"ה), מכל מקום מבואר בגמרא (ראש השנה כ"ט) דעת רב נחמן, שאינו יכול לתקוע בשופר כדי להוציא את עצמו ידי חובתו בראש השנה.

והטעם בזה, שמאחר שצד העבדות גם הוא שותף במעשה התקיעה, ומצד העבדות אינו בר חיובא, לכן אינו יכול לצאת ידי חובתו בתקיעת עצמו, שאין צד העבדות יכול להוציא את צד החירות, אלא צריך לשמוע תקיעת שופר מאחר בן חורין. וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הל' שופר פ"ב ה"ג) ובשולחן ערוך (או"ח ס' תקפט סעי' ה).

אמנם דבר זה לא מציאנו אלא במצוות תקיעת שופר דווקא, אבל בשאר מצוות שמקיים חצי עבד, לא מציאנו שצד העבדות שבו מעכב אותו מלצאת ידי חובת המצוה, כגון מצות ישיבת סוכה וכיוצא בזה, שוודאי מקיים בעצמו ויוצא ידי חובתו.

האבני נזר (או"ח ס' תמ"ב; וכענין זה בחזון איש או"ח ס' כ"ט אות ד) מבאר טעם החילוק בזה, שדווקא בשופר שהמצוה היא השמיעה ולא מעשה התקיעה (ראה רמב"ם הל' שופר פ"א ה"א), אך ראה ראש השנה פ"ד ס"י), וצריך שהשמיעה תבוא מבר חיובא, ואם חצי עבד תוקע, הרי הקול בא גם ממי שאינו בר חיובא, דהיינו צד העבדות שבו, אבל בשאר מצוות, מה בכך שצד העבדות עושה את המצוה, הרי גם צד החירות עושה את המצוה, ולכן יוצא ידי חובתו.

אך יש שכתבו (לבוש או"ח ס' תקפט סעי' ה; שולחן ערוך הרב שם סעי' א) לבאר החילוק בין תקיעת שופר לשאר מצוות בזה באופן אחר, שהתקיעה באה מכת כל גופו, ולכן כשתוקע בעצמו אין כח צד עבדות יכול להוציא ידי חובתו, וכל תקיעה הרי

מן הבאר

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

בענין נשים בברכת שופר ושהחיינו

(באר יעקב חלק ב' - ראש השנה)

- ✦ מחלוקת מחבר רמ"א אם נשים מברכות על שופר. ומקור המחלוקת בין הרמב"ם לרבינו תם בכל המצוות שהזמן גרמא.
- ✦ יש לדון למחבר אם מברכות שהחיינו. ולרבי שלמה זלמן אויערבך אין מברכות. אך ברבינו מנוח מפורש שמברכות.
- ✦ יש צד לברך משום שאין מזכירים 'צונו'.
- ✦ עוד צד לברך משום ששהחיינו הוא ברכה כוללת גם דברים שאין הזמן גרמא.
- ✦ למהרי"ל דיסקין נשים מחויבות בברכת החמה, משום שהיא ברכה כוללת. אבל בשהחיינו יש לומר אין הברכה על אותו הדבר ממש.
- ✦ גם בברכת קריאת שמע אין אומרים 'צונו'. אך ביביע אומר שאין מברכות.
- ✦ בצל"ח נשנים מתפללות מוסף, משום שאין אומרים 'צונו'.
- ✦ לצד שמברכות הביא הריטב"א שתי דיעות, אם האיש שכבר יצא מוציא את האשה. וברמ"א שלא יברכו להן להוציאן.
- ✦ אף אם אין ערבות על הברכה, מוציא אותה בתקיעות, או משום שהמצוה היא השמיעה, או שב'תקיעה' אין צריך לדיני שומע כעונה.